

Jarosław Helwig

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Głogowie

NAPOLEOŃSKI GARNIZON GŁOGOWSKIEJ TWIERDZY W LATACH 1812-1814*

Głogów w rękach francuskich

Kampania pruska Napoleona z 1806 roku potwierdziła w pełni jego geniusz. Wojska francuskie, w ciągu zaledwie kilku tygodni, rozbiły siły przeciwnika, opanowując m.in. Berlin oraz twierdze w Magdeburgu i Szczecinie, a także wkroczyły na ziemie polskie zaboru pruskiego i Śląsk.

Oddziały napoleońskie pojawiły się pod Głogowem 7 listopada 1806 roku. Byli to żołnierze bawarscy i wirtemberscy, których cesarz wyznaczył do zdobycia miasta¹. Dowództwo nad nimi Napoleon powierzył swojemu bratu – Hieronimowi. Pomimo nieznacznych zniszczeń i niewielkich strat obrońców, twierdza padła po niespełna miesiącu oblężenia, nie odpierając żadnego szturmów. Do podpisania aktu kapitulacji doszło 2 grudnia 1806 roku. Na dokumencie swoje podpisy złożyli: ze strony pruskiej – generałowie Franz Joachim von Reinhart i Otto von der Marwitz, a ze strony francuskiej – generał Dominique-Joseph-René Vandamme. Już następnego dnia przekazano twierdzę wojskom napoleońskim. W ręce zwycięzców dostały się, zgromadzone tam przez Prusaków, ogromne liczby broni, amunicji i żywności oraz 95 tys. talarów w gotówce. Dzięki tej zdobyczy utworzono wkrótce park artyleryjski, który okazał się niezbędny podczas dalszych działań oblężniczych prowadzonych przez wojska napoleońskie na ziemiach śląskich².

* Niniejszy artykuł został oparty na wynikach badań zawartych w publikacji: J. Helwig, *Twierdza Głogów. Czasy wojen napoleońskich 1806-1814*, Oświęcim 2011.

¹ Korpus bawarsko-wirtemberski, czyli tzw. Armia sprzymierzonych, składał się z dwóch dywizji bawarskich i jednej wirtemberskiej liczących razem około 24 tys. ludzi. Dowódcą 1. Dywizji Bawarskiej był gen. lejtn. Erasmus von Deroy, 2. Dywizji Bawarskiej – gen. lejtn. Carl Philip von Wrede, a Dywizji Wirtemberskiej – gen. lejtn. F. von Seckendorf.

² J. Helwig, *op. cit.*, s. 9-42. Tematyka oblężenia Głogowa w 1806 r. była poruszana także m.in. w pracach: H. v. Below, *Zur Geschichte des Jahres 1806. Glogaus Belagerung und Pertheidigung*, Berlin 1893; R. Berndt, *Fortsetzung der Geschichte der Stadt Gross-Glogau vom Ende des dreissigjährigen Krieges bis zum Ausmarsche der Franzosen im Jahre 1814*, Gross-Glogau 1882; J. Blaschke, *Die Belagerung Glogaus im Jahre 1806*, Glogau 1906; J. Blaschke, *Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes*, Glogau 1913; A. du Casse, *Opérations du neuvième corps de la Grande Armée en Silésie*, t. 1-2, Paris 1851; G.S. Dietrich, *Glogaus Schicksale in den Jahren der Franzosenbesetzung 1806-1814*, Glogau-Breslau-Berlin 1925; E. Höpfner, *Der Krieg von 1806 und 1807*, t. 4, Berlin 1855; P. Malicki, *Wielka armia*

Do decydującego starcia kampanii z 1807 roku – kończącego wojnę Francji z Rosją i Prusami – doszło 14 czerwca pod Frydlandem. Będące w ofensywie wojska francuskie zajęły dwa dni później Królewiec, a wkrótce potem rozpoczęły się rozmowy pokojowe w Tylży³. Do tego czasu na Śląsku – z ośmiu pruskich twierdz – niepokonana została tylko jedna – w Srebrnej Górze (Koźle i Kłodzko, zgodnie z ustaleniami kapitulacyjnymi, miały zostać przejęte przez wojska francuskie, lecz przeszkodziło temu zawarcie zawieszenia broni na froncie głównym)⁴.

Podczas zjazdu w Tylży, 7 lipca 1807 roku, podpisano traktat francusko-rosyjski, a 9 lipca francusko-pruski, na mocy którego Prusy utraciły ponad połowę posiadanego terytorium. Z prowincji niemieckich, położonych na zachód od Łaby, utworzono – łącząc je z Wielkim Księstwem Heskim – Królestwo Westfalskie, a ziemie zagarnięte w drugim i trzecim rozbiórce (za wyjątkiem okręgu białostockiego, który otrzymała Rosja) weszły w skład utworzonego Księstwa Warszawskiego. Ponadto państwo pruskie utraciło na rzecz Saksonii okręg Chociebuża (Cottbus)⁵. „Górny i Dolny Śląsk pozostawał nadal w rękach Prus, a jedynie tylko zastrzeżona została dla Saksonii i Księstwa Warszawskiego droga militarna łącząca oba kraje, a przebiegająca przez Głogów, Budziszyn do Drezna”⁶.

Zgodnie z konwencją francusko-pruską z 12 lipca 1807 roku ewakuacja wojsk napoleońskich, z zajętych przez nie terenów, miała odbywać się stopniowo i była uzależniona od spłacania przez Prusy kontrybucji wojennej. Zaopatrzenie oddziałów francuskich, do chwili ich odejścia, miało obciążać państwo Fryderyka Wilhelma III. W związku z tym na Śląsk, w miejsce przebywającego tam dotychczas i ewakuowanego na Zachód IX Korpusu⁷, wkroczyły wojska, którymi dowodził marszałek Édouard-Adolphe-Casimir-Joseph Mortier (żołnierze korpusów V i VI). Jednostki te, stacjonujące początkowo na kwaterach, zostały niebawem przeniesione do specjalnie do tego celu wybudowanych obozów. Pod Głogowem wyznaczono miejsce na leże dla I. Dywizji VI Korpusu generała Jaen Gabriela Marchanda⁸. Głogowski obóz, założony na polach za wsią Brzostów, rozciągał się od Paulinowa aż do Biechowa i wsi Słone⁹.

Napoleona na Śląsku 1806-1808, Wrocław–Racibórz 2008; J. Minkiewicz, *Polacy w twierdzy głogowskiej 1806-1831*, „Szkie Legnickie” 1985, t. 11, s. 181-198; J. Schmoelzl, *Der Feldzug der Bayern von 1806-1807 in Schlesien und Polen*, München 1856.

³ R. Bielecki, *Encyklopedia wojen napoleońskich*, Warszawa 2002, s. 259-262; J. Maroń, *Śląsk w dobie wojen napoleońskich*, „Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej” 2009, z. 10, s. 33.

⁴ P. Malicki, *op. cit.*, s. 360.

⁵ G. Zych, *Armia Księstwa Warszawskiego. 1807-1812*, Warszawa 1961, s. 5; W. Czaplinski, A. Galos, W. Korta, *Historia Niemiec*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1981, s. 454.

⁶ Cyt. za: G. Zych, *op. cit.*, s. 6.

⁷ Bawarsko-wirtemberska „Armia sprzymierzonych” od 5.01.1807 r. otrzymała miano IX Korpusu.

⁸ P. Malicki, *op. cit.*, s. 314-315, 324.

⁹ J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 440.

Jednostki Marchanda przebywały w nim do 16 sierpnia 1808 roku, kiedy to opuściły okolice Głogowa, aby wziąć udział w działaniach wojennych w Hiszpanii¹⁰. Ich miejsce zajęły wkrótce oddziały marszałka Louisa Nicolasa Davouta, które przerzucono na Śląsk z terytorium Księstwa Warszawskiego¹¹ (departament głogowski miał przyjąć w obozach pod Głogowem i Legnicą jedną z dywizji III Korpusu oraz dywizję grenadierów Oudinota, które liczyły w sumie około 20 tys. żołnierzy)¹².

W Paryżu 8 września 1808 roku doszło do podpisania konwencji, która określała warunki dalszej ewakuacji wojsk napoleońskich z ziem należących do państwa pruskiego. Zgodnie z jej ustaleniami Prusy zobowiązano do wypłacenia Francji 140 mln franków (36 735 tys. talarów), z czego połowa miała zostać zapłacona w gotówce, w miesięcznych ratach, wynoszących 6 mln franków. Pozostała część, w listach zastawnych, miała być uiszczona w ciągu 12-18 miesięcy od dnia ratyfikacji układu¹³. Jednostki Wielkiej Armii miały opuścić Prusy. Nie dotyczyło to trzech twierdz: Głogowa, Kostrzyna i Szczecina. Fortece te były traktowane jako zastaw, aż do całkowitego spłacenia kontrybucji, przy czym twierdza głogowska miała być opuszczona przez Francuzów wkrótce po wypłaceniu połowy zaległej części. Napoleońskie załogi okupowanych twierdz miały liczyć w sumie 10 tys. żołnierzy (zob. tab. 1). Ich utrzymanie, za wyjątkiem żywności, miało spoczywać na barkach Prusaków¹⁴.

Tabela 1. Ustalenia dotyczące liczebności i rodzajów wojsk tworzących francuskie garnizony w twierdzach nadodrzańskich

Rodzaj wojska	Szczecin	Kostrzyn	Głogów
Piechota	3000	2000	2500
Kawaleria	600	600	600
Artyleria	300	200	200
Razem	3900	2800	3300

Źródło: B. Frankiewicz, *Garnizony wojsk francusko-polskich na Pomorzu Szczecińskim w latach 1807-1813*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1969, nr 2 s. 8-9.

Owe trzy twierdze leżące nad Odrą, znajdujące się w posiadaniu Napoleona, umożliwiały zarówno kontrolowanie całego państwa pruskiego, jak i komunikację

¹⁰ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 19.

¹¹ P. Malicki, *op. cit.*, s. 327.

¹² R. Berndt, *op. cit.*, s. 229.

¹³ P. Malicki, *op. cit.*, s. 351-352. Ratyfikacji tej dokonano w miesiąc później w Erfurcie, przy czym całkowita kwota kontrybucji została zmniejszona, dzięki carowi Aleksandrowi I, do 120 mln franków.

¹⁴ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 19; J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 440.

z Księstwem Warszawskim. Ponadto dzięki nim francuskie wojska mogły w przyszłości swobodnie działać na obu brzegach tej rzeki¹⁵.

Zgodnie z zawartymi ustaleniami wojska francuskie miały opuścić Prusy do 5 grudnia 1808 roku¹⁶. Część jednostek Oudinota, przebywających w Głogowie, opuściła miasto 9 października 1808 roku¹⁷ i wraz z resztą dywizji podążyła w kierunku Saksonii¹⁸. Na ziemi śląskiej pozostały jeszcze wojska III Korpusu Davouta. W twierdzy głogowskiej, jako załoga, przebywał batalion żołnierzy 85. Pułku Piechoty Liniowej należący do tego korpusu oraz dwa bataliony pochodzące z korpusów V i VI¹⁹. Jednak nadchodzący konflikt zbrojny z Austrią doprowadził wkrótce do zmian w składzie jednostek tworzących głogowski garnizon. Do zajęcia trzech nadodrzańskich twierdz, jak i Stralsundu oraz Pomorza szwedzkiego, wyznaczono, pochodzącą z IV Korpusu Soult'a, wzmocnioną 57. pułkiem piechoty, dywizję generała Louisa Santa-Hilaire'a. Tak więc w listopadzie 1808 roku do Głogowa skierowano żołnierzy z 16. Pułku Strzelców Konnych oraz 72. Pułku Piechoty Liniowej²⁰ (w drugiej połowie tego miesiąca garnizon miasta liczył 3300 ludzi, plus 900 chorych)²¹. Taki stan rzeczy nie potrwał jednak zbyt długo, gdyż 21 lutego 1809 roku Napoleon wydał rozkazy nakazujące przerzucenie dywizji Santa-Hilaire'a w okolice Magdeburga oraz stopniowe zastępowanie ich w twierdzach jednostkami saskimi i polskimi. Do czasu przybycia sojuszników w trzech nadodrzańskich twierdzach garnizon francuski miał się składać tylko z jednego batalionu 22. Pułku Piechoty Liniowej, kompanii artylerii, oddziału saperów, oficerów inżynierii i pracowników administracji wojskowej oraz 10 do 12 oficerów sztabowych rozdzielonych pomiędzy te fortece²². W następstwie zapowiadanych zmian, już 20 marca 1809 roku, głogowski garnizon przedstawiał się następująco: batalion francuskiego 22. Pułku Piechoty Liniowej, dwie kompanie grenadierów saskiego Pułku Piechoty Prinz Maximilian, saski Pułk Piechoty von Burgsdorff i 3. kompania 4. Pułku Strzelców Konnych Księstwa Warszawskiego (razem 2204 żołnierzy).

Do kolejnych zmian w garnizonie doszło po – zwycięskim dla Napoleona – rozstrzygnięciu kampanii z 1809 roku. Miasto opuścił 15 lipca batalion 22. pułku liniowego,

¹⁵ D. Łukaszewicz, *Militarno-polityczne znaczenie Kostrzyna nad Odrą w dobie wojen napoleońskich 1806-1814*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1994, t. 19, z. 2, s. 65.

¹⁶ P. Malicki, *op. cit.*, s. 352.

¹⁷ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 20.

¹⁸ K. Moser, *Die Franzosenzeit in Niederschlesien 1806-1815. Das Kriegstagebuch des Deutschwartener Pfarrers Karl Moser*, Breslau 1937, s. 20.

¹⁹ *Correspondance du maréchal Davout*, t. 2, Paris 1885, s. 297-298, 308.

²⁰ *Ibidem*, s. 305-306, 313, 377; K. Moser, *op. cit.*, s. 21-23. Zadaniem strzelców konnych było utrzymanie łączności pomiędzy Głogowem, Kostrzynem, Szczecinem, Gdańskiem a Magdeburgiem, Księstwem Warszawskim, Saksonią i Pomorzem.

²¹ R. Berndt, *op. cit.*, s. 230.

²² *Correspondance...*, t. 2, s. 376-378.

a 22 września do Drezna odeszli sascy grenadierzy. Tych ostatnich zastąpili wkrótce ich rodacy (300 popisowych), pod dowództwem majora von Lüttiga²³.

Wojna z Rosją

W 1810 roku, na skutek obaw Napoleona o możliwość nagłego ataku ze strony Rosji oraz przyłączenia się Prus do przeciwnika, głogowski garnizon został wzmocniony (oprócz Głogowa zasilono również załogi napoleońskie w Kostrzynie, Szczecinie i Gdańsku)²⁴. Do miasta 26 września 1810 roku przybyła 18 kompania 7. Pułku Artylerii Pieszej, a w miesiąc później szwadron 9. Pułku Ułanów Księstwa Warszawskiego. Doniesienia o przygotowaniach wojennych Rosjan i ich ewentualnym ataku na Księstwo Warszawskie doprowadziły na początku 1811 roku do działań mających na celu zabezpieczenie linii Odry. Liczba wojsk napoleońskich, stacjonujących w trzech nadodrzańskich twierdzach, została zwiększona do 24 tys. Sytuacja ta znalazła również odzwierciedlenie w stanie głogowskiego garnizonu. Pod koniec marca 1811 roku do twierdzy przybyły saskie jednostki. Była to 6. Kompania Artylerii z Drezna oraz Pułk Piechoty Liniowej von Low, który zluzował swoich rodaków z pułku von Burgsdorff²⁵. Z kolei 25 marca szwadron 7. Pułku Ułanów Księstwa Warszawskiego wymienił, stojących do tej pory w Głogowie, ułanów z 9. pułku²⁶.

²³ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 21-23; G. Nafziger, M.T. Wesolowski, T. Devoe, *Poles and Saxons of the Napoleonic Wars*, Chicago 1991, s. 161. Brakuje informacji dotyczącej momentu opuszczenia Głogowa przez polskich strzelców konnych. Z pewnością nie było ich już w mieście 1.09.1809 r. Po strzelcach konnych w głogowskiej twierdzy przebywali natomiast polscy ułani. Był to szwadron 7. Pułku Ułanów Księstwa Warszawskiego pod dowództwem szefa szwadronu Józefa Konarskiego. Oddział ten przebywał w Głogowie przynajmniej od 21.05.1810 do ok. 21.07.1810 r. (przyp. J.H.).

²⁴ M. Kukiel, *Wojna 1812 roku*, t. 1, Kraków 1937 (reprint: Poznań 1999), s. 131-132.

²⁵ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 25-26. Ponadto w styczniu 1811 r. żołnierze polscy z 3. szwadronu 9. Pułku Ułanów wymienili swoich kolegów z 2. szwadronu tego samego pułku. Natomiast dziwne wydaje się, że Dietrich, który bardzo skrupulatnie notował zmiany zachodzące wtedy w twierdzy, nie wspomina słowem, że w 1811 r. w mieście przebywali także żołnierze piechoty z Würzburga. O ich obecności w Głogowie świadczą apele garnizonowe, do których dotarł francuski historyk J.F. Brun. Według tych wykazów, batalion tego pułku stacjonował w mieście nie krócej niż od 15.04.1811 r. do 15.11.1811 r. (zgodnie z przedstawionymi przez tego badacza faktami, żołnierzy tych nie mogło być jeszcze w mieście 1.01.1811 r., a z pewnością nie było ich już tam 1.02.1812 r.). Ponadto inny francuski historyk – Belhomme – podaje informację, że w 1.01.1812 r. w Głogowie wraz z 1. i 2. batalionem saskiego pułku von Low, przebywały dwa bataliony (2. i 3.) pułku piechoty z Würzburga. Wydaje się, że żołnierze owego regimentu opuścili głogowską twierdzę wkrótce po przybyciu do miasta, pod koniec grudnia 1812 r., francuskiego 85. Pułku Piechoty Liniowej. Zob.: J.F. Brun, *Les oubliés du fleuve. Glogau-sur-Oder, un siège sous le Premier Empire*, Saint-Julien-Chapteuil 1997, s. 53-54; Belhomme, *Historie de l'Infanterie en France*, t. 4, Paris [b.d.w.], s. 533-535.

²⁶ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 27. Polscy ułani przebywali w twierdzy do ostatnich dni kwietnia 1812 r. (przyp. J.H.).

Francuskie wojska, przewidziane do obrony zagrożonego rosyjskim atakiem rejonu, były systematycznie wzmacniane i osiągnęły latem 1811 roku liczbę ok. 200 tys. żołnierzy. Konsekwencją tego było powolne przemieszczanie się napoleońskich jednostek na wschód oraz plany obrony manewrowej Księstwa Warszawskiego²⁷. Jednak brak ataku ze strony rosyjskiej poskutkowało przejęciem inicjatywy przez Napoleona. Cesarz na początku 1812 roku rozpoczął proces tworzenia korpusów nowej Wielkiej Armii²⁸. Już w drugiej połowie lutego korpusy, organizowane w różnych miejscach środkowej i zachodniej Europy, rozpoczęły przemieszczanie się w kierunku granic Rosji²⁹.

Tymczasem w głogowskiej twierdzy, w początkach stycznia 1812 roku, przebywali żołnierze z francuskiego 85. Pułku Piechoty Liniowej, saskiego pułku von Low, 7. pułku polskich ułanów, francuskiej i saskiej artylerii, komisarze, dozorczy magazynów oraz inni urzędnicy administracji wojennej (w koszarach było zakwaterowanych 3083, a w szpitalu przebywało 146 wojskowych). W tym samym miesiącu do Głogowa przybyła 22. kompania francuskiego 7. Pułku Artylerii Pieszej, a w lutym, w miejsce generała Jacquinota, nowy gubernator – generał dywizji hrabia Jean-Mathieu Seras³⁰.

Przygotowanie ataku na Rosję wymagało od Napoleona zabezpieczenia swoich tyłów, gdyż – tworzona w konspiracji – pruska armia była szykowana od dawna do zbrojnego wystąpienia przeciwko Francji i jej sojusznikom. W związku z tym cesarz wymógł na Fryderyku Wilhelmie III podpisanie konwencji „na wypadek wojny przeciw Rosji”³¹, która zobowiązywała króla pruskiego do wystawienia i utrzymania korpusu posiłkowego wspierającego Wielką Armię. Ponadto Prusy musiały m.in., na poczet kontrybucji, zaopatrzyć w żywność wojska przechodzące przez ich kraj i dostarczać amunicję ze swoich twierdz. Na mocy konwencji zwolniono stronę pruską z utrzymywania głogowskiej załogi oraz obiecano – w przypadku odniesionego zwycięstwa – nabytki terytorialne (Kurlandia)³².

W zbliżającej się kampanii głogowska twierdza miała odegrać znaczną rolę. Głogów został wyznaczony do roli jednego z centralnych punktów etapowych na drodze do

²⁷ M. Kukiel, *Wojny napoleońskie*, Warszawa 1927 (reprint: Poznań 2009), s. 196-197.

²⁸ R. Bielecki, *Wielka Armia*, Warszawa 1995, s. 35.

²⁹ M. Kukiel, *Wojny napoleońskie*, s. 198-199.

³⁰ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 28. Podczas całego okresu okupacji Głogowa przez wojska napoleońskie w twierdzy głogowskiej przebywało kilku gubernatorów. Byli to (w kolejności chronologicznej): Henri-Gratien Bertrand, Nicolas-Gregoire Aulmont de Verrières, Julien Charles Louis Rheinwald, Jean-Charles Musquinet de Beaupré, Charles-Claude Jacquinet, Jean-Mathieu Seras oraz Jean-Grégoire-Barthélémy-Rouger de Laplane.

³¹ Owa konwencja została podpisana w Paryżu 24.05.1812 r.

³² M. Kukiel, *Wojna 1812 roku*, t. 1, s. 55. Jeszcze w 1811 r. Prusacy spłacili połowę sumy zaległej kontrybucji i zażądali, zgodnie z ustaleniami z roku 1808, aby Francja zwróciła głogowską twierdzę. Jednak za sprawą narzuconego im traktatu paryskiego z 24.02.1812 r., forteca ta wraz z Kostrzynem i Szczecinem pozostały nadal w rękach francuskich. C. Domalski, *Napoleoński Szczecin 1806-1813*, Szczecin 2009, s. 31.

rosyjskiej granicy (jedna z dróg etapowych prowadziła z Moguncji, przez Würzburg, Bamberg, Lipsk, Torgau do Głogowa, a dalej na Poznań, Kalisz i Warszawę)³³. Na przełomie marca i kwietnia twierdza i jej okolice były miejscem koncentracji korpusów: bawarskiego (VI) oraz włoskiego (IV) i przyłączonego do niego III Korpusu Kawalerii Rezerwowej³⁴. Oprócz oddziałów wymienionych korpusów, przez Głogów przechodziły m.in. także jednostki wchodzące w skład korpusu westfalskiego (VIII), Gwardii Cesarskiej oraz żołnierze neapolitańscy³⁵. Wojska te mogły czerpać z magazynów głogowskiej twierdzy zaopatrzenie w postaci amunicji, sprzętu oraz żywności. Ponadto dla korpusów IV i VI powstały w Głogowie zakłady główne z magazynami i szpitalami³⁶.

Udało się ustalić, że od końca marca do ok. połowy czerwca, podczas przemarszu, zakwaterowano w mieście ponad 29 tys. żołnierzy i urzędników administracji wojennej, w tym m.in. wicekróla Italii – Eugeniusza de Beauharnais, króla Westfalii – Hieronima Bonaparte oraz samego cesarza³⁷. Ten ostatni przybył do Głogowa rankiem 30 maja 1812 roku w otoczeniu swojej 154-osobowej świty. Jego pobyt w mieście nie potrwał zbyt długo. Po godzinnej drzemce Napoleon zjadł śniadanie w towarzystwie marszałka Berthiera i feldmarszałka Friedricha Adolfa von Kalkreutha, a następnie wydał dyspozycje, aby przedstawiono mu tutejsze władze oraz wybraną szlachtę. Kolejnym krokiem była lustracja fortyfikacji twierdzy, których stan wydał się cesarzowi niezadowolający. Wkrótce potem, o godzinie 9, Napoleon wraz z całą swoją świtą wyjechał w kierunku Poznania³⁸.

Podczas kampanii rosyjskiej twierdzy głogowskiej przypadła rola fortecy drugiej linii. W związku z tym pozostawiono w niej stosunkowo słaby garnizon, który miał wystarczyć wyłącznie do obsługi i zabezpieczenia twierdzy. Struktura samego garnizonu zmieniała się jednak zarówno w trakcie przygotowań do wojny z Rosją, jak też i podczas samych zmagañ wojennych (zob. tab. 2). Zmiany, które wtedy następowały, dotyczyły przede wszystkim piechoty i kawalerii oraz stanowiska głównodowodzącego. Do najważniejszych zadań tego ostatniego należało m.in. zapewnienie sprawnego funkcjonowania centralnego punktu etapowego (przygotowanie schronienia i wszelkiego zaopatrzenia dla jednostek podążających w kierunku granicy z Rosją) oraz służb

³³ M. Kukiel, *Wojna 1812 roku*, t. 1, s. 219.

³⁴ *Ibidem*, s. 206; H. Bonnal, *Manewr wileński. Zarys strategii Napoleona i jego psychologii wojskowej (styczeń 1811 – lipiec 1812)*, Warszawa 1925 (reprint: Oświęcim 2010), s. 42.

³⁵ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 28-31.

³⁶ M. Kukiel, *Wojna 1812 roku*, t. 1, s. 219.

³⁷ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 30.

³⁸ *Ibidem*; J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 448. Była to już druga wizyta Napoleona w mieście. Poprzednim razem cesarz zatrzymał się na krótko w Głogowie 16.07.1807 r., kiedy to powracał z Tyłży (przyp. J.H.).

medycznych (twierdza była miejscem, gdzie chorzy żołnierze mogli powrócić do zdrowia, aby niebawem dołączyć do swoich jednostek – zob. tab. 3)³⁹.

Tabela 2. Zmiany zachodzące w strukturze garnizonu glogowskiego od 1 stycznia 1811 do 7 stycznia 1813 roku (wg wykazów apelowych)

Data	Saksończycy		Polacy	Niemcy	Francuzi		
	piechota	artyleria	kawaleria	piechota	piechota	artyleria	inżynieria
1.01.1811	3		1		–	1	–
15.04.1811	2	1	1	1	–	1	
1.11.1811	2	1	1	1	–	1	1
15.11.1811	2	1	1	1	–	2	1
1.02.1812	2	1	1	–	–	1	–
1.05.1812	2	1	–	–	–	1	–
1.06.1812	2	1	–	–	–	1	–
1.08.1812	–	1	–	–	2	1	–
18.08.1812	–	1	–	–	1	1	–
23.10.1812	–	1	–	–	2	1	–
9.12.1812	–	1	–	–	2	1	–
7.01.1813	–	1	–	–	2	2	–

Objaśnienia: liczby oznaczają liczbę jednostek organizacyjnych (dla piechoty – batalionów, kawalerii – szwadronów, artylerii – kompanii, inżynierii – pododdziałów).

Źródło: J.F. Brun, *Les oubliés du fleuve. Glogau-sur-Oder, un siège sous le Premier Empire, Saint-Julien-Chapteuil* 1997, s. 53.

Tabela 3. Procentowy stosunek liczby zdrowych żołnierzy przebywających w glogowskim garnizonie do liczby żołnierzy hospitalizowanych od 1 lutego do 9 grudnia 1812 roku

Data	Liczba wszystkich żołnierzy przebywających w garnizonie	Żołnierze zdrowi		Żołnierze chorzy przebywający w szpitalach	
		liczba	procent całości	liczba	procent całości
1.02.1812	4399	3984	90,56	415	9,44
15.07.1812	2558	2009	78,54	549	21,46
07.10.1812	2822	2109	74,73	713	25,27
09.12.1812	3185	2524	79,24	661	20,76

Źródło: J.F. Brun, *Les oubliés du fleuve. Glogau-sur-Oder, un siège sous le Premier Empire, Saint-Julien-Chapteuil* 1997, s. 49; G.S. Dietrich, *Glogaus Schicksale in den Jahren der Franzosenbesetzung 1806-1814*, Glogau-Breslau-Berlin 1925, s. 31.

³⁹ J.F. Brun, *op. cit.*, s. 48-49, 53-58. Głównodowodzący twierdzą 30.06.1812 r. dysponował żołnierzami z: Pułku Piechoty von Low, francuskiej 18. kompanii 7. Pułku Artylerii Pieszej, kompanii artylerii saskiej oraz 1. zakładu głównego IV Korpusu. Na rozkaz Napoleona saskich piechurów zastąpili wkrótce żołnierze z pułku „de la Méditerranée” (na ten temat szerzej zob.: J. Helwig, *op. cit.*, s. 81-82), a tych w późniejszym czasie zluźował 6. batalion 22. Pułku Lekkiej Piechoty (18.08.1812 r.) w skład garnizonu wchodziły: batalion 22. pułku, zakłady IV i VIII Korpusu oraz dwie kompanie artylerii (saska i francuska).

Niepowodzenie kampanii rosyjskiej doprowadziło wkrótce do zmian funkcji pełnionych przez twierdzę. Pod koniec 1812 roku głogowska forteca odgrywała rolę ośrodka zapasowego kawalerii (*dépôts de la cavalerie et des remontes*), w którym miała przebiegać reorganizacja III Korpusu Kawalerii Rezerwowej i lekkich brygad kawalerii korpuśnej z IV i VI Korpusu. Do zadań służb głogowskiego ośrodka, oprócz gromadzenia broni i oporządzenia kawaleryjskiego, należało także dostarczenie koni, których wyznaczeni dostawcy mieli pozyskać 4580 sztuk (w tym 815 dla ciężkiej kawalerii, 265 dla dragonów, 2166 dla kawalerii lekkiej i 1334 przeznaczonych do zaprzęgów wojskowych). Jednak zgromadzenie tak dużej liczby tych zwierząt okazało się sztuką bardzo trudną, gdyż 26 grudnia w głogowskim zakładzie znajdowało się 100 kirasjerów, ale nie było żadnego wierzchowca⁴⁰.

Zanim w Głogowie pojawiły się (wycofujące się z Rosji) oddziały Wielkiej Armii, do miasta po raz trzeci przybył Napoleon. Było to 12 grudnia 1812 roku, przed godziną 8 wieczorem. Cesarz w pośpiechu zmierzał do Paryża, aby rozpocząć budowę nowej armii. Tym razem Napoleon podróżował skrycie, jako książę Vicenzy, dlatego też gubernator Laplane⁴¹ dopiero po przybyciu cesarza na zamek dowiedział się, kogo przyszło mu gościć. Pobyt wodza Wielkiej Armii na zamku jak zwykle nie trwał długo. Napoleon, po uzyskaniu od gubernatora informacji na temat sytuacji w mieście i regionie oraz stanie twierdzy, udał się na 45-minutowy spoczynek. Wkrótce potem, ok. godziny 10 wieczorem, cały jego orszak – w towarzystwie przydzielonej przez generała Laplane eskorty – wyruszył w dalszą drogę⁴².

Obrona twierdzy w latach 1813-1814

Posuwające się za niedobitkami Wielkiej Armii zwycięskie oddziały rosyjskie wkroczyły na tereny Prus. Tymczasem w twierdzy rozpoczęto już przygotowania do obrony. Napoleon rozkazał, aby w trzech nadodrzańskich twierdzach połowę ich garnizonów stanowiły jednostki sojusznicze, natomiast resztę – wojska francuskie. Sprecyzowano także liczbę obrońców dla każdej z tych fortec (dla Głogowa 5 tys., dla Kostrzyna 3 tys., a dla Szczecina 6 tys. żołnierzy)⁴³.

Na początku stycznia 1813 roku w twierdzy głogowskiej stacjonowali żołnierze z 11. półbrygady prowizorycznej (4. batalion 27. Pułku Lekkiej Piechoty i 4. batalion 50. Pułku Piechoty Liniowej) oraz 400 kirasjerów i 100 lansjerów z zakładu remon-

⁴⁰ M. Baranowski, *Odbudowa kawalerii liniowej Wielkiej Armii po klęsce 1812 roku*, Oświęcim 2011, s. 67-74, 222-225; J.F. Brun, *op. cit.*, s. 49-51, 81.

⁴¹ Laplane zmienił na stanowisku gubernatora generała Serasa w sierpniu 1812 r.

⁴² J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 83; M. Olczak, *Kampania 1813. Śląsk i Łużyce*, Warszawa 2004, s. 7-9.

⁴³ J.F. Brun, *op. cit.*, s. 95.

tów kawalerii. Ponadto obsługę paku artyleryjskiego, składającego się z 91 armat, 6 granatników i 5 moździerzy, tworzyły: 16. kompania 4. Pułku Artylerii Pieszrej i 9. kompania saska. W twierdzy znajdowały się zapasy żywności, wystarczające na przetrwanie 6 miesięcy oblężenia, przy garnizonie liczącym 4 tys. żołnierzy. Natomiast poważnym problemem, z którym należało się uporać, był brak odpowiedniej liczby magazynów. Szpitale dla wojska były usytuowane w klasztorach jezuitów, franciszkanów i klarysek.

Pod koniec stycznia 1813 roku rozpoczęto proces budowy nowego garnizonu, którego istotnym ogniwem miały się okazać, ocalałe z rosyjskiego pogromu, resztki jednostek włoskiego IV Korpusu. Oprócz żołnierzy włoskich, garnizon został zasilony także 5. kompanią 9. Batalionu Saperów, 7. kompanią 8. Pułku Artylerii Pieszrej, batalionem 1. Pułku Piechoty Badenii, kompanią Holendrów ze 126. Pułku Piechoty Liniowej⁴⁴ a także Chorwatami, którzy utworzyli 1. batalion 1. Tymczasowego Pułku Chorwackiego⁴⁵.

Tabela 4. Stan garnizonu głogowskiego ok. połowy marca 1813 roku

		Oficerowie	Oddziały	Konie
Piechota	francusko-włoska	56	1577	–
	chorwacka	22	1177	–
	badeńska	22	1000	47
	hiszpańska	2	158	
Artyleria	francuska	5	292	5
	saska	3	132	8
Saperzy		2	89	–
Zakłady		2	148	19
Razem		114	4573	79

Źródło: J.F. Brun, *Les oubliés du fleuve. Glogau-sur-Oder, un siège sous le Premier Empire*, Saint-Julien-Chapteuil 1997, s. 120.

W trakcie budowy nowego garnizonu, spod Głogowa odeszły reorganizowane jednostki III Korpusu Kawalerii wraz z przydzielonymi do niego brygadami lekkimi. Ewakuowany został również zakład kawalerii liczący 565 ludzi oraz 287 koni⁴⁶.

⁴⁴ Holendrzy zostali wcieleni do żołnierzy ze 106. Pułku Piechoty Liniowej. Wśród jednostek przybyłych do Głogowa znajdował się także oddział Hiszpanów z Pułku Józefa Napoleona.

⁴⁵ J. Helwig, *op. cit.*, s. 89-97. Przebywająca wcześniej w twierdzy 11. półbrygada prowizoryczna opuściła miasto 12.02.1813 r.

⁴⁶ M. Baranowski, *op. cit.*, s. 103, 111-112. Zebrana w zakładzie liczba koni stanowiła zaledwie 20% z zaplanowanych wcześniej dostaw.

Tymczasem 17 i 18 lutego 1813 roku do twierdzy dotarły resztki pobitego pod Kaliszem VII Korpusu Reyniera, a wraz z nimi polskie oddziały dowodzone przez generała Żółtowskiego, liczące ponad 5200 żołnierzy. Kilkudniowy pobyt tych jednostek i ich reorganizacja znacznie skomplikowały przygotowania do obrony twierdzy, gdyż wojska te wykorzystwały na swoje potrzeby okoliczne zasoby⁴⁷. Pomimo początkowych trudności, Francuzom udało się przygotować garnizon do obrony. Wyńędziałe po ostatniej kampanii oddziały ubrano, wypłacono im część zaległego żołdu i dobrze karmiono. W twierdzy oczekiwano jeszcze na nadejście posiłków, które jednak nie dotarły⁴⁸. Pojawił się za to nieprzyjaciel. W pobliżu Starych Serbów 19 lutego 1813 roku zauważono pierwszych kozaków⁴⁹. Pierścień okrażenia wokół miasta zamknął się jednak dopiero w połowie marca⁵⁰. Blokadę twierdzy, aż do momentu przybycia wojsk pruskich⁵¹, miały prowadzić oddziały pochodzące z korpusu Miłoradowicza, dowodzone przez carskiego adiutanta, hrabiego Emanuela de Santa-Priesta (4970 żołnierzy i 18 dział)⁵². Z końcem marca blokowanie Głogowa przejęły jednostki pruskie z korpusu generała Schulera von Sendena. Jego oddziały, składające się w dużej mierze z batalionów rezerwowych pułków liniowych, wzmocniono dodatkowo siłami rosyjskimi, liczącymi 1,5 tys. żołnierzy i 4 działa⁵³.

Trwająca do 26 maja 1813 roku blokada – pomimo zaciętych ataków – nie przyniosła Prusakom spodziewanych rezultatów. Kierujący wojskami sprzymierzonych generał von Senden, biorąc pod uwagę niepokojące wieści z frontu, polecił przetransportować do Wrocławia i Koźła podległą mu artylerię wraz z zapasem prochu i wkrótce potem zdjąć blokadę twierdzy (działania te rozpoczęto już kilka dni wcześniej)⁵⁴. Zdjęcie blokady było skutkiem wydarzeń na głównym teatrze działań wojennych. Bitwy pod Lützen i Budziszynem sprawiły, że armia sprzymierzonych znalazła się w odwrocie, co doprowadziło również do odblokowania Głogowa⁵⁵.

⁴⁷ J.F. Brun, *op. cit.*, s. 117-118; M. Łukasiewicz, *Armia księcia Józefa 1813*, Warszawa 1986, s. 169-170.

⁴⁸ Nempde, *Relation des Blocus et Sièges de Glogau Soutenus par les Français contre les Russes et les Prussiens en 1813 et 1814*, Paris 1827, s. 4-5, 7-8.

⁴⁹ J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 452.

⁵⁰ J.F. Brun, *op. cit.*, s. 286.

⁵¹ W tym czasie Prusacy opuścili już szeregi Wielkiej Armii i przeszli na stronę nieprzyjaciela (przyp. J.H.).

⁵² М.И. Кутузов, *Сборник документов*, т. 5, Москва 1956, s. 317-318; M. Olczak, *op. cit.*, s. 44.

⁵³ M. Olczak, *op. cit.*, s. 45; М. Богданович, *История войны 1813 года за независимость Германии*, т. 1, Санктпетербургъ 1863, s. 601-602; C. von Plotho, *Der Krieg in Deutschland und Frankreich in den Jahren 1813 und 1814*, т. 1, Berlin 1817, aneks, s. 100-104.

⁵⁴ Nempde, *op. cit.*, s. 22-23; M. Olczak, *op. cit.*, s. 139-140; М. Богданович, *op. cit.*, s. 378.

⁵⁵ R. Bielecki, *Encyklopedia wojen*, s. 102; J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 453.

Straty obrońców miasta, poniesione podczas toczonych walk, były niewielkie (19 żołnierzy zabito, 86 raniono, 28 wzięto do niewoli, a 49 zdezerterowało). Świetna postawa garnizonu zaowocowała awansem gubernatora Laplane na stopień generała dywizji, pułkowników Durrieu i Nempde na generałów brygady, a 45 podoficerów na oficerów.

Podczas zawieszenia broni, które zawarto 4 czerwca w Pielaszkowicach, głogowska forteca stała się punktem, z którego – przebywające w okolicy – oddziały Wielkiej Armii mogły pobierać różnego rodzaju zaopatrzenie, a także hospitalizować tam swoich chorych i rannych (w rejonie Głogowa stanęli na wypoczynek m.in. żołnierze Młodej i Starej Gwardii). W samej twierdzy odpowiednie służby garnizonu wykorzystywały czas rozejmu na uzupełnianie spożytej podczas blokady żywności i naprawę uszkodzonych fortyfikacji⁵⁶. Ponadto w okresie tym znacznie wzmocniono siłę załogi. Trzon nowego garnizonu miał tworzyć 151. Pułk Piechoty Liniowej, pochodzący z V Korpusu, wzmocniony (wcielonymi do niego) podoficerami i żołnierzami grenadierów, wołyżerów i fizylierów z pułków liniowych, stanowiących załogę twierdzy podczas pierwszej blokady. Pułk ten uzupełniono również o 404 żołnierzy ze 133. pułku liniowego⁵⁷. Do garnizonu twierdzy dołączyły także m.in.: dwa bataliony 1. Pułku Piechoty z Frankfurtu nad Menem, które zluzowały piechurów badeńskich, 3. kompania 1. batalionu minerów oraz Chorwaci z 2. pułku prowizorycznego. W momencie wznowienia działań wojennych głogowska załoga liczyła 8559 ludzi, z których 1500 znajdowało się w szpitalach (zob. tab. 5).

Pierwsze oddziały nieprzyjaciela pojawiły się pod Głogowem 16 sierpnia 1813 roku. Byli to ponownie kozacy⁵⁸. Do blokady twierdzy sprzymierzeni wystawili jednostki nieregularne, w postaci pruskiej Landwery i rosyjskiego Opołczenia, pod naczelnym dowództwem generała Rosena (w sumie ok. 30 tys. żołnierzy, z których niemal 30% stanowili Prusacy)⁵⁹. Wartość bojowa tych oddziałów pozostawiała wiele do życzenia, a i tak – w trakcie oblężenia – część doświadczonych już żołnierzy kierowano, jako wzmocnienia, do armii polowej, w zamian otrzymując rekrutów⁶⁰. Ponadto prowadzone przez oddziały pruskie prace oblężnicze nie przynosiły efektów, gdyż były skutecznie hamowane przez artylerię forteczną i śmiałe wycieczki z twierdzy. Zaistniała sytuacja powodowała przeciąganie się oblężenia, choć w twierdzy zaczęło już brakować pożywienia⁶¹.

⁵⁶ M. Olczak, *op. cit.*, s. 141, 281-286.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 283; J.F. Brun, *op. cit.*, s. 145-148, 286-287; G. Bagès, *Le siège de Glogau 1813-1814*, Paris 1902, s. 25-26.

⁵⁸ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 51.

⁵⁹ C. von Plotho, *op. cit.*, t. 2, aneks, s. 75-77.

⁶⁰ R. Berndt, *op. cit.*, s. 262; J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 458.

⁶¹ G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 51-56.

Tabela 5. Skład i liczebność głogowskiego garnizonu przed rozpoczęciem drugiej blokady

	Liczba osób
Sztab	35
Administracja	339
Zakład piechoty Gwardii Cesarskiej	54
Artyleria	
8. kompania 3. pułku	83
16. kompania 4. pułku	119
7. kompania 8. pułku	100
9. saska kompania	96
Remont pociągów artylerii	93
Inżynieria	
3. kompania 1. batalionu minerów	92
9. kompania 5. batalionu saperów	136
Zakład saperów z różnych kompanii	32
Oddział robotników marynarki ze Skaldy	40
Piechota	
151. Pułk Piechoty Liniowej	2565
Zakłady różnych korpusów	1660
1. Tymczasowy Pułk Chorwacki	1168
2. Tymczasowy Pułk Chorwacki	499
kompania hiszpańskiego Pułku Józefa Napoleona	144
1. Pułk Piechoty z Frankfurtu	1304
Razem	8559

Źródło: Nempde, *Relation des Blocus et Sièges de Glogau soutenus par les Français contre les Russes et les Prussiens en 1813 et 1814*, Paris 1827, s. 33-37; G. Bagès, *Le Siège de Glogau 1813-1814*, Paris [b.r.w.], s. 25-28; J.F. Brun, *Les oubliés du fleuve. Glogau-sur-Oder, un siege sous le Premier Empire*, Saint-Julien-Chapteuil 1997, 167-168.

Zmiany na głównym teatrze działań wojennych doprowadziły jednak do osłabienia sił obrońców. Generał Laplane zdecydował o usunięciu z twierdzy buntujące się oddziały niedawnych sojuszników. W związku z tym w styczniu 1814 roku twierdzę opuścili żołnierze sascy, frankfurccy, chorwaccy, holenderscy i hiszpańscy⁶². Jednak nie był to jeszcze koniec oblężenia. Pozostała w twierdzy załoga broniła się nadal. Francuski gubernator skapitulował dopiero 10 kwietnia 1814 roku. Było to 11 dni po poddaniu Paryża i abdykacji Napoleona⁶³. Napoleońscy żołnierze 17 kwietnia 1814 roku złożyli na stokach twierdzy broń i opuścili jej mury⁶⁴.

⁶² J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 458-459.

⁶³ R. Bielecki, *Encyklopedia wojen*, s. 191; J. Minkiewicz, *Wojska napoleońskie między Głogowem, Legnicą i Złotoryją 1806-1814*, „Szkice Legnickie” 1984, t. 12, s. 128.

⁶⁴ J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 460-461; M. Olczak, *op. cit.*, s. 549-550; Nempde, *op. cit.*, s. 72; G.S. Dietrich, *op. cit.*, s. 67.

Straty, które Głogów poniósł na skutek wojen napoleońskich, były ogromne. Zadłużenie miasta osiągnęło blisko 300 tys. talarów, a liczba mieszkańców poważnie się obniżyła (z 10 614 w 1808 r. do 7769). Zniszczeniu uległo wiele budynków miejskich oraz okoliczne wsie: Grodziec Mały, Serby i Żarków. Zakończenie wojen nie przyniosło jednak głogowianom spodziewanego spokoju. Poważnym obciążeniem stała się najpierw pruska, a w późniejszym czasie rosyjska załoga, licząca 2776 żołnierzy, która pozostała w mieście do końca 1814 roku. Uciążliwe przemarsze i kwatunki różnego rodzaju wojsk ustały dopiero w marcu 1819 roku⁶⁵.

Jarosław Helwig

NAPOLEONIC GARRISON OF THE FORTRESS OF GŁOGÓW
IN THE YEARS 1812-1814

Abstract

During the Napoleonic wars, the fortress of Głogów played an important role in the plans of both fighting parties. Its seizure in December 1806 enabled to unite safely the troops remaining under the command of Jerome Bonaparte (so-called allied army, consisting of Bavarian and Württembergian units – later 9th Corps) with the main forces operating in Poland.

After terminating military operations, the problems with paying off the contribution dictated to Prussia in Tilsit made Głogów, together with Szczecin and Kostrzyn, remain in the French hands, and the maintenance of the fortress of Głogów was assigned to the Prussians, which caused additional expenditures. These were substantial sums, as the garrison initially comprised of 2,500 people, but till the end of November 1808 their number rose to 4,200 people (including 900 sick). The line-up of the Napoleonic troops garrisoned in the fortress was constantly changing. At the initial stage of the occupation soldiers from the troops of prince Jerome, who had seized the fortress in December 1806, were at service. Later they got replaced by the French. Since March 1809, in the place of the French infantry and cavalry there came Polish detachments of cavalry and Saxon soldiers. This situation sustained till the middle of the year 1812 (the Russian campaign). Since that moment up to the end of 1812, French soldiers remained the major force in the fortress.

When in December 1812 the army of Napoleon were retreating, the significance of the fortress of Głogów started rising. It was decided that the reconstruction of the 3rd Cavalry Corps and light brigades of cavalry of 4th and 6th Corps, coming back from the Russian campaign, was to be conducted there. The city also begun the preliminary preparations for the defence against the approaching enemy. The core of the new garrison was to consist of the Italian 4th Corps infantry. During the first blockage and siege in 1813, the garrison of the fortress, except the French, were also the Croatians, the Saxons, the Dutch, the Spanish and the Badenians (during the second one the main defending force were the infantry soldiers of the 151 line regiment, while the Badanian soldiers were relieved by the soldiers from Frankfurt-am-Main).

The battle for Głogów was prolonging, and the fortress gave in only in April 1814, eleven days after the surrender of Paris and the abdication of Napoleon.

⁶⁵ J. Blaschke, *Geschichte...*, s. 463-467.

Rycina 1. Umacnianie głogowskich fortyfikacji. Koniec października 1806 roku. R. Knötel
Źródło: zbiory Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Głogowie.

Rycina 2. Uroczysty wjazd Napoleona do Głogowa (Bramą Odrzańską). 16 lipca 1807 roku.
R. Knötel
Źródło: zbiory Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Głogowie.

Rycina 3. Przedstawiciele różnych formacji wojskowych Wielkiej Armii, które tworzyły w 1812 roku głogowski garnizon. Od lewej: francuski artylerzysta, polski ułan oraz francuski i saski piechur. R. Knötel

Źródło: zbiory Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Głogowie.

Rycina 4. Pojawienie się pierwszych Kozaków w pobliżu Starych Serbów. 19 lutego 1813 roku. R. Knötel

Źródło: zbiory Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Głogowie.

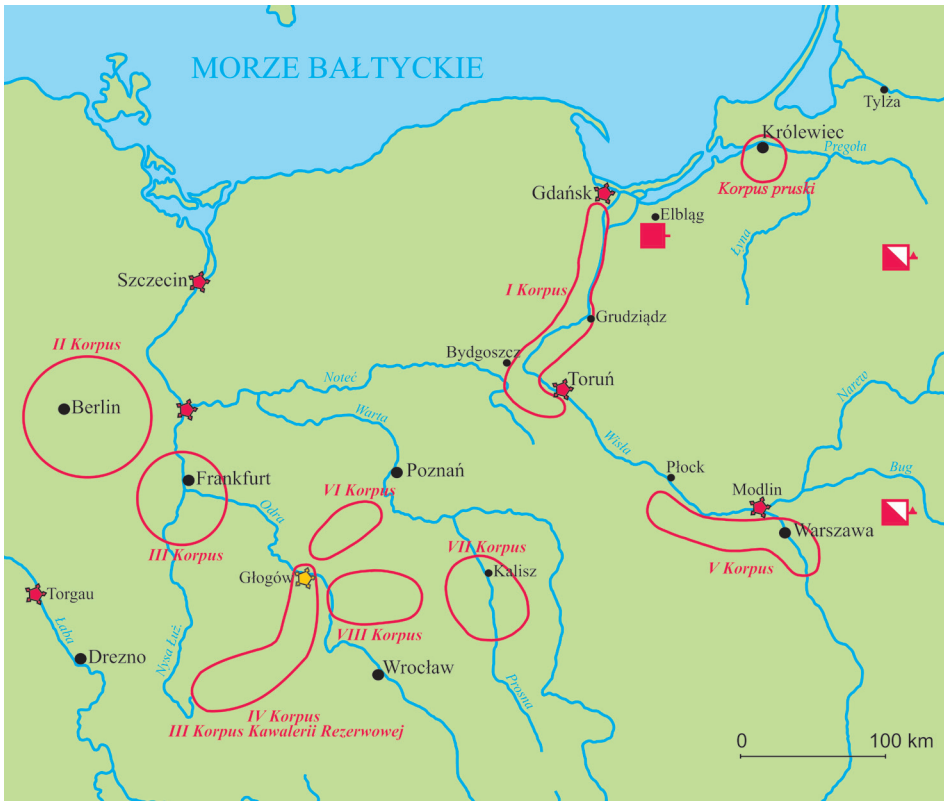
Rycina 5. Potyczka pod głogowską twierdzą z 25 września 1813 roku (okolice Jaczowa). R. Knötel

Źródło: zbiory Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Głogowie.

Rycina 6. Wymarsz żołnierzy napoleońskich z twierdzy 17 kwietnia 1814 roku. R. Knötel

Źródło: zbiory Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Głogowie.

Mapa nr 1. Uszykowanie Wielkiej Armii dnia 15 kwietnia 1812 roku. Na podstawie H. Bonnal, *Manewr wileński. Zarys strategii Napoleona i jego psychologii wojskowej (styczeń 1811 – lipiec 1812)*, Warszawa 1925 (reprint Oświęcim 2010), szkic nr 2, z poprawką autora dotyczącą IV Korpusu i III Korpusu Kawalerii Rezerwowej.

Źródło: oprac. J. Helwig.